

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

Володимир Павліков
(ініціали та прізвище)

« 31 » серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФІЛОСОФІЯ

Галузі знань - 03 Гуманітарні науки
Спеціальність - 033 Філософія
Освітньо-наукова програма - Філософія

Галузі знань - 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність - 051 Економіка
Освітньо-наукова програма - Економіка

Галузі знань - 08 Право
Спеціальність - 081 Право
Освітньо-наукова програма - Право

Галузі знань - 10 Природничі науки
Спеціальність - 103 Науки про Землю
Освітньо-наукова програма - Дистанційні аерокосмічні дослідження

Галузі знань - 11 Математика та статистика
Спеціальність - 113 Прикладна математика
Освітньо-наукова програма - Прикладна математика

Галузі знань - 12 Інформаційні технології
Спеціальність - 121 Інженерія програмного забезпечення
Освітньо-наукова програма - Інженерія програмного забезпечення

Галузі знань - 12 Інформаційні технології
Спеціальність - 122 Комп'ютерні науки
Освітньо-наукова програма - Інформаційні технології

Галузі знань - 12 Інформаційні технології
Спеціальність - 123 Комп'ютерна інженерія
Освітньо-наукова програма - Комп'ютерна інженерія

Галузі знань - 12 Інформаційні технології
Спеціальність - 125 Кібербезпека
Освітньо-наукова програма - Кібербезпека

Галузі знань - 13 Механічна інженерія
Спеціальність - 132 Матеріалознавство
Освітньо-наукова програма - Матеріалознавство

Галузі знань - 13 Механічна інженерія
Спеціальність - 134 Авіаційна та ракетно-космічна
Освітньо-наукова програма - Авіаційна та ракетно-космічна техніка

Галузі знань - 14 Електрична інженерія
Спеціальність - 142 Енергетичне машинобудування
Освітньо-наукова програма - Енергетичне машинобудування

Галузі знань - 15 Автоматизація та приладобудування
Спеціальність - 151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології
Освітньо-наукова програма - Автоматизація, приладобудування та комп'ютерно-інтегровані технології

Галузі знань - 15 Автоматизація та приладобудування
Спеціальність - 152 Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка
Освітньо-наукова програма - Якість та інформаційно-вимірювальні системи

Галузі знань - 17 Електроніка та телекомунікації
Спеціальність - 172 Телекомунікації та радіотехніка
Освітньо-наукова програма - Телекомунікації та радіотехніка

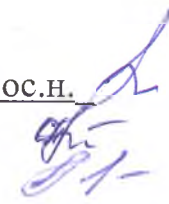
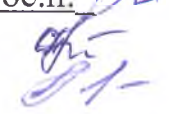
Галузі знань - 17 Електроніка та телекомунікації
Спеціальність - 173 Авіоніка
Освітньо-наукова програма - Системи автономної навігації та адаптивного управління літальних апаратів

Галузі знань - 28 Публічне управління та адміністрування
Спеціальність - 281 Публічне управління та адміністрування
Освітньо-наукова програма - Публічне управління та адміністрування

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)
Форма навчання: денна

Харків – 2023

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФІЛОСОФІЯ**

Розробники: _____ професор каф.701, д.філос.н. Кузнецов А.Ю.
 _____ Завідувач каф.701, д.філос.н. Проценко О.П.
 _____ доцент каф.701, к.філос.н. Більчук Н.Л.

«31» 08. 2023 р., – 14с.

ПОГОДЖЕНО:

Завідувач відділу
аспірантури і докторантури

Володимир СЕЛЕВКО

СХВАЛЕНО:

В. о. голови наукового товариства
студентів, аспірантів,
докторантів і молодих вчених

Семен ЖИЛА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань усі, за якими відбувається підготовка докторів філософії Phd в університеті	Обов’язкова
	Спеціальність усі, за якими відбувається підготовка докторів філософії Phd в університеті	
Модулів – 1	Освітньо-наукові програми: усі, за якими відбувається підготовка докторів філософії Phd в університеті	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		2022-2023
Загальна кількість годин –150		Семестр:
		3-й
		Лекції**
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5 самостійної роботи студента – 5	Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)	48 год.
		Практичні, семінарські*
		32 год.
		Самостійна робота
		70 год.
		Вид контролю: іспит

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 80/70 годин.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: надання майбутніми докторами філософії знань про принципи філософської рефлексії як теоретичного ядра світогляду особистості, забезпечення можливості усвідомленого формування власного, розуміння цінності наукового пізнання світу і самого себе, побачити перспективи та протиріччя розвитку на всіх рівнях буття, оцінити значущість вірогідного знання, високої моралі, естетичного відношення до світу.

Завдання: сформувані у докторів філософії здатності усвідомленого, вільного, а отже, відповідального вибору особистих світоглядних позицій, уміння вести світоглядний діалог, навички свідомого володіння філософськими способами міркування, абстрактного та критичного мислення; визначити умови закономірного генезису і принципи історичних форм світоглядів у філософії; надати основу для розуміння основних філософських понять і категорій, їх ролі у суспільному розвитку, освоєнні природи та розумінні сутності людини, надати необхідну систему знань щодо сучасного рівня розвитку світової філософсько-наукової думки та надати знання про діалектичний, синергетичний та екзистенційний підходи ставлення до світу; виховати вміння застосовувати отримані знання у власному житті, міжособистісних стосунках, науковій та практичній діяльності та при аналізі загальних проблем сьогодення, сприяти ствердженню гуманізму в суспільстві та духовному розвитку особистості.

Після опанування дисципліни здобувач набуває наступні компетентності:

загальні:

- Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- Здатність працювати в міжнародному контексті.
- Здатність розробляти проекти та управляти ними.

Здатність розв'язувати комплексні філософські та фахові проблеми на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

спеціальні (фахові):

Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у філософії та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з філософії та суміжних галузей.

Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень українською та іноземною мовами, глибоке розуміння іншомовних наукових текстів за напрямом досліджень.

Здатність застосовувати методи філософського і міждисциплінарного дослідження, виявляти їх евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.

Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень, оцінювати сучасний стан і тенденції розвитку науки.

Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру зп фахом, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

Здатність інтегрувати знання з різних галузей, застосовувати системний підхід та враховувати нетехнічні аспекти при розв'язанні комплексних проблем інженерії програмного забезпечення й проведенні досліджень.

Здатність здійснювати та організовувати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти.

Очікується, що після опанування дисципліни здобувачем будуть досягнуті наступні **результати навчання** і він буде:

Мати передові концептуальні та методологічні знання з філософії і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з філософії, отримання нових знань та здійснення інновацій.

Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми філософії державною та іноземною мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

Ефективно застосовувати у фаховій діяльності знання основних положень теоретичної і практичної філософії, історії світової та вітчизняної філософської думки, а також основних напрямів та провідних тенденцій у сучасній світовій філософії.

Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні літературні дані; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого інтелектуального та соціокультурного контекстів.

Планувати і виконувати теоретичні дослідження з філософії та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

Глибоко розуміти загальні принципи та методи філософських наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері філософії та у викладацькій практиці.

Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи.

Розробляти та реалізовувати наукові та інноваційні проекти, які дають можливість створити нове цілісне знання та професійну практику і розв'язувати значущі наукові проблеми філософії з врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів.

Організовувати і здійснювати освітній процес, його наукове, ально-методичне та нормативне забезпечення, застосувати ефективні методики викладання навчальних дисциплін.

Конструювати оптимальні моделі різних соціальних спільнот та колективів.

Компетентно осмислювати сутнісні основи тих чи інших соціальних парадигм.

Вільно обговорювати з фахівцями результати досліджень у сфері соціальної філософії та суміжних з нею дисциплін - антропології, психології, культурології.

Володіти сучасними концептуальними та методологічними знаннями в області соціальних наук, достатні для проведення наукових та прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень у відповідній галузі.

Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментальних досліджень і математичного та/або комп'ютерного моделювання, наявні літературні дані.

Розробляти та досліджувати концептуальні, математичні і комп'ютерні моделі процесів і систем для отримання нових знань та/або створення інноваційних продуктів у інженерії програмного забезпечення та дотичних міждисциплінарних напрямках.

Глибоко розуміти загальні принципи та методи інженерії програмного забезпечення, а також методологію наукових досліджень, застосовувати їх у власних дослідженнях та у викладацькій практиці.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія філософської рефлексії.

Тема 1. Пропедевтика філософського знання та його генеза

Проблема визначення предмету філософії. Своєрідність філософського пізнання. Знання і мудрість: емпіричний та екзистенційний підходи до визначення мети та завдання філософії. Ознаки філософського мислення. Філософія як теоретичне ядро світогляду. Світогляд як духовно-практичний спосіб досягнення дійсності. Світогляд як форма ідентифікації особистості. Структура світогляду. Історичні типи світоглядів: міфічний, релігійний, філософський, науковий. Міфологічний і релігійний світогляд, їх трансформація, сутнісні ознаки та принципи. Оформлення філософії як «любові до мудрості». Предмет філософії: її основні проблеми і методи. Функції філософії.

Періодизація та принципи історії філософії.

Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу

Особливості східної парадигми філософствування: морально-практична спрямованість, орієнтація на самопізнання, споглядальне ставлення до світу. Давньоіндійська філософія. Веданта (сансара і карма, Брахман — істинна реальність, що не володіє атрибутами, майя як ілюзорний прояв Брахмана, мокша — звільнення шляхом набуття знання, дхарма — спосіб існування, істина, правила поведінки). Джайнізм (аскетизм, природа людської душі, вчення про нескінченність і циклічність Всесвіту, дхарма як істинне знання, «три перлини» джайнів). Буддизм (аніття — уявлення про змінність всього сущого, дхарми — атомарні події, основа світобудови, що складають досвід живих істот, медитація як спосіб пізнання, карма, сансара як емпіричне існування та нірвана як ідеальний стан). Чарвака (вчення про 4 елементи, матерія як єдина реальність).

Давньокитайська філософія. Конфуціанство (гуманність, взаємність, обов'язок, шанування батьків, ритуал; структура суспільства і місце людини в ній, «виправлення імен»). Даосизм (Дао як всезагальний закон, Де як його індивідуальний прояв, у-вей — недіяння, простота і мудрість - ідеали даоса, «три скарби» даосів).

Тема 3. Антична філософія

Передумови виникнення та особливості античної філософії. Відмінні риси та принципи філософії у Древній Греції. Виникнення філософії як натурфілософії. Досократичний період. Мілетська школа: пошук субстанціональної та імперсональної першооснови суцього (архе). Геракліт: стихійна діалектика та вчення про логос. Піфагорейський союз: число як першооснова суцього, вчення про кількісні закономірності світу та гармонію. Елейська школа та проблема сутності буття. Співвідношення буття та мислення, буття і небуття. Апорії Зенона та їх значення для розвитку науки.

Класична доба античності. Атомізм Левкіппа і Демокрита. Ідея множинності буття та формування детермінізму. Антропологічний поворот: софісти, Сократ. Гносеологічний та етичний релятивізм софістів. Етичний раціоналізм та методи Сократа. Знання як благо. Філософія Платона. Вчення про співвідношення світу ідей та світу речей. Теорія пізнання як «пригадування» (анамнезу). Знання і поняття істини. Вчення про душу та ідеальну державу.

Філософія Аристотеля: критика платонівського вчення про ідеї та проблема предмету філософії. Онтологія Аристотеля: співвідношення матерії та форми, чотири причини суцього. Вчення про матерію: «перша» та «друга» (оформлена) матерія. Гносеологія та аналітика: види та форми знання. Природа істини. Логіка та вчення про категорії.

Елліністично-римський період. Стоїцизм. Детернізм та фаталізм стоїків. Епікуреїзм. Індетерміністичний атомізм та гедонізм Епікура. Вчення про свободу. Скептицизм.. Агностицизм. Неоплатонізм: єдине, ієрархічна будова буття та еманация.

Тема 4. Філософія Середньовіччя. Середньовічна філософія, джерела та основні риси її парадигми: теоцентризм, креаціонізм та одкровення. Загальні риси та етапи розвитку середньовічної філософії. Виникнення і зміцнення християнства і зміна ролі та соціальних функцій філософії в епоху середньовіччя. Основні проблеми середньовічної філософії:, проблема співвідношення знання та віри, сутності та існування, сутності та існування суцього та належного, проблема універсалій, проблема теодицеї та свободи волі.

Апологетика: захист християнства від критики та його обґрунтування (К. Тертуліан, Оріген, Філон Олександрійський). Основне завдання патристики. Філософія Августина Блаженного. Вирішення проблеми співвідношення віри та розуму. Вчення про особистість та свободу волі. «Два Града». Вирішення проблеми теодицеї. Формування схоластики і статусу філософії як служниці богослов'я. Схоластика: побудова християнської доктрини на раціональних засадах, томістська ідея гармонії віри і розуму. П. Абеляр: сумнів та критичний розум як засоби дослідження, віра, що включає в себе розум. Фома Аквінський. Томізм. Звернення до аристотелівської філософії. Концепція двоїстої істини. Трансцендентальне. Потрійне існування універсалій (до речей, в речах і після речей). Істина як співпадіння речі та інтелекту. «Tabularasa» і «загальні схеми» людського пізнання. Природне право і божественний закон. «Бритва Оккама» та критика платонізму та аристотелізму. Індивідуальне як предмет пізнання. Номіналізм. Канони наукового методу: експеримент, дослідження не сутності об'єкту, а способу його існування. Проблема природи універсалій: реалізм, номіналізм, концептуалізм (Еріугена, Ансельм Кентерберійський, Росцелін, П. Абеляр, У. Оккам). Філософська система Томи Аквінського. Докази існування бога (Фома Аквінський, Ансельм Кентерберійський).

Тема 5. Філософія епохи Відродження. Зміна проблематики філософії у епоху Відродження. Подолання схоластики і перехід на позиції антропоцентризму. Особливості філософії епохи Відродження: антропоцентризм і гуманізм, розуміння людини як суб'єкта творчої діяльності. Звернення та переробка античної філософії. Секуляризація. Гуманізм як напрям у розвитку культури та філософії Відродження (А. Данте, Ф.Петрарка, Л. Валла, М. Фічіно, Е. Роттердамський). Неоплатонізм епохи Відродження. Піко делла Мірандола про «гідність людини». Микола Кузанський та «парадокси нескінченності».. Скептицизм М. Монтеня. Формування пантеїстичної картини світу. Натурфілософські вчення доби Відродження (М. Копернік, Дж. Бруно, Г. Галілей). Соціально-політичні концепції в філософії Відродження. Соціальні утопії Т. Мора, Т. Кампанелли. Соціально-утопічні вчення. Н. Макіавеллі та макіавеллізм.

Тема 6. Філософія Нового часу та Просвітництва. Проблематика філософії Нового часу. Її орієнтація на науку, пріоритет розуму. Особливості філософії Нового часу та Просвітництва: натуралізм, закладення основ матеріалістичного і механістичного розуміння природи. «Знання – сила»: пізнання як інструмент перетворення світу. Дуалізм об'єкта та суб'єкта. Розробка наукового методу. Протистояння емпірико-індуктивної та раціонально-дедуктивної методології. Проблема джерела знань: раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц) та емпіризм, сенсуалізм (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм). Ф. Бекон та «Велике відновлення наук»: вчення про «ідоли» пізнання та повну і неповну індукції. Принцип «радикального сумніву» Р. Декарта. Дедукція та «аксіоми» раціоналізму. Дуалізм матеріальної та духовної субстанції. Механіко-метафізична картина світу. Сенсуалізм Дж. Локка: критика «вроджених ідей» та вчення про первинні і вторинні якості. Соліпсизм та іматеріалізм Дж. Берклі. Скептицизм Д. Юма. Проблема субстанції: монізм, дуалізм, плюралізм. Пантеїзм Б. Спінози. Монадологія Г. Лейбніца.

Французький матеріалізм XVIII ст. (Ж. Ламетрі, П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро). Поняття природи людини. Механіцизм і соціологізаторство просвітницької антропології. Концепція розумного егоїзму. Проблема людини і суспільства у філософії французької Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо, Вольтер).

Тема 7. Німецька класична філософія. Німецька класична філософія, її внесок у подолання метафізики і споглядальності пізнання. Трансцендентальна філософія І. Канта. Подолання догматичності науки. «Коперніканський переворот» І. Канта. Гносеологія як спосіб подолання недоліків емпіризму та раціоналізму Нового часу. Поняття «ноумен» та «феномен», апіорне та апостеріорне знання, «трансцендентальна єдність апперцепції». Антиномії розуму. Етика та «практичний розум» І. Канта. Вчення про мораль та свободу. Категоричний імператив як вищий моральний закон. Суб'єктивний ідеалізм Й. Фіхте. Філософські погляди Ф. Шеллінга. Система і метод Г. Гегеля. Основні поняття та принципи абсолютного ідеалізму. Закони і категорії діалектики. Абсолютизація розуму. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха та його історичне значення.

Тема 8. Вітчизняна філософія у контексті світової філософської думки. Передумови розвитку вітчизняної філософії: філософська думка Княжої доби, братські школи, Києво-Могилянська академія (Ф. Прокопович, Г. Кониський тощо). Г. Сковорода – «український Сократ». «Філософія серця». Самопізнання. Інтерпретація Біблії. «Внутрішня людина» та «споріднена праця». Співвідношення теорії і практики. Кордоцентризм П. Юркевича та її вплив на формування філософії Срібної доби. Проблема людини, змісту історії і творчості у філософії В. Соловйова, М. Бердяєва, С. Франка. Соціально-філософські концепції В. Липінського.. Філософські ідеї космізму (М. Федоров, К. Цюлковський, В. Вернадський). Феномен життя, Всесвіт та вчення про ноосферу.

Розвиток суспільно-політичної і філософської думки в Україні другої половини XIX — XX ст. Історіософія М. Грушевського, філософія права Б. Кістяківського, етика «конкордизму» В. Винниченка. Становлення української національної самосвідомості (І. Франко, М. Грушевський, Д. Чижевський, Д. Донцов). Філософія в радянській Україні (20-80-ті роки XX ст.). Українська філософія пострадянської доби (С. Кримський, М. Попович, В. Шинкарук, В. Табачковський).

Тема 9. Сучасна філософія (19-21 ст.). Характерні риси сучасної філософії. Діалектичний матеріалізм – філософія марксизму. Загальні риси сцієнтичного напрямку філософії. Становлення філософії позитивізму в трудах О. Конта. Соціологічний напрямок позитивізму (Г. Спенсер та інші). Розвиток аналітичної філософії в трудах Л. Вітгенштейна та Б. Рассела. Американський прагматизм (Ч. Пірс, У. Джеймс та інші).

Криза раціонального розуміння дійсності. Критика філософії історії Гегеля. Становлення проблематики сучасного світобачення. Специфіка розуміння людини у філософії сучасності. Відношення до науки. Загальні риси та проблематика сучасних напрямків філософії. Становлення, специфіка та напрямки ірраціональної філософії. Поворот

філософії в бік ірраціоналізму та його причини: від Л. Фейербаха до С. К'єркегора. Основні риси «філософії життя» (А. Бергсон, В. Дильтей). Волонтаризм А. Шопенгауера. Моральний нігілізм та ірраціоналізм Ф. Ніцше.

Методологічні засади герменевтики та феноменологія Е. Гуссерля. Філософія екзистенціалізму в проблемах та відповідних категоріях. Вчення про буття та екзистенцію М. Гайдеггера. «Екзистенційна комунікація» та «осьовий час» К. Ясперса. Вчення про свободу та «Іншого» у Ж.-П. Сартра. А. Камю та абсурдність буття. Вітчизняний екзистенціалізм Ф. Достоевського, М. Бердяєва, Л. Шестов. Вчення про людину, свободу та творчість М. Бердяєва. Розмивання традиційних світоглядних ціннісних позицій. Критика цінностей західної цивілізації. Постмодерністські проекти перебудови естетики, політики, філософії. Радикальне оновлення філософського дискурсу.

Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії

Тема 10. Філософське осмислення світу: буття і ніщо як вихідні поняття. Онтологія як розділ філософії. Онтологія, метафізика, натурфілософія. Генеза проблеми буття в античній філософії: постановка проблеми Парменідом, характеристики чистого буття та апорії Зенона. «Перша філософія» та її місце в системі знання за Аристотелем. Метафізика — вчення про буття як таке. Буття і світ, актуальний світ (дійсність, реальність) та можливі світи за Г. Лейбніцем. Метафізичні концепції чистого буття. Концепції буття як субстанції. Проблема визначення субстанції, атрибуту і модуси.. Монізм, дуалізм, плюралізм. Матерія як субстанція; розуміння матерії в філософії. Сутність філософського матеріалізму та основні різновиди матеріалістичних концепцій. Діалектико-матеріалістичне, метафізичне й ідеалістичне розуміння буття і ніщо. Сучасна наука про структуру матерії і матеріальну єдність світу. Простір і час – основні форми буття матерії. Соціальний, біологічний, психологічний час і простір. Поняття хронотопа.

Тема 11. Діалектика і її альтернативи. Історія становлення діалектики. Діалектика древніх греків. Діалектика в марксистській філософії. Діалектичні ідеї в сучасній філософії. Основні принципи і закономірності діалектики. Якісні зміни, "механізми" їхньої взаємодії і переходу. Заперечення - найважливіший момент переходу в діалектиці. Співвідношення діалектики і релятивізму. Плюралізм думок – прояв діалектичного характеру суспільної думки. Діалектика і синергетика.

Категорії діалектики. Одиничне, особливе і загальне; явище і сутність. Форма і зміст, причина і наслідок, можливість і дійсність, необхідність і випадковість та ін.

Тема 12. Філософська концепція людини. Філософська антропологія як розділ філософії. Предмет філософської антропології та її основні проблеми. Проблема визначення сутності людини. Сутнісні ознаки людини: людина як мисляча істота (Р. Декарт); моральна істота (І. Кант); творча істота (М. Бердяєв); істота, здатна до творення культури та символічного освоєння світу (Е. Касіер); істота, якій притаманна гра (Й. Хейзінга) та ін. Есенційний та екзистенційний підходи до розуміння людини. Специфіка людського буття. Біологічна недостатність людини — передумова її сутнісних проявів як духовної (М. Шелер), культурної (А. Гелен), ексцентричної істоти (Г. Плеснер). Проблема унікальності людського існування, проблема співвідношення. Сутність людини та підходи до її визначення: натуралізаторський (Л. Фейербах, З. Фрейд та ін.), соціологізаторський (К. Маркс), екзистенціальний (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр), постмодерністський (Р. Барт, Ж. Гватарі, Ж. Лакан). Специфіка людського відношення до світу. Проблема походження особистості. Зміст людського буття. Проблеми життя, смерті, безсмертя.

Тема 13. Проблема свідомості у філософії і сучасній науці. Проблема свідомості в історії філософії та в сучасній науці. Дух, розум, свідомість як ідеальна реальність. Мислення як атрибутивна характеристика свідомості. Природа і сутність ідеального. Дискусія в сучасній філософії і науці з проблем ідеального. Матеріалістичні трактовки свідомості. Двохаспектні теорії свідомості (П. Стросон, Д. Чалмерс, Д. Деннет). Функціоналізм у філософії свідомості (Х. Патнем, Д. Льюїс, Д. Армстронг). Свідомість і психіка. Свідоме, несвідоме та підсвідоме. Проблема співвідношення духовного і тілесного (психофізична проблема). Свідомість і мислення. Свідомість і досвід. Іntenціональний характер свідомості.

Біхевіонізм та мисленні експерименти у філософії свідомості: «Мізки у бочці» (Х. Патнем), «Китайська кімната» (Дж. Сьорл), «Що означає бути кажаном?» (Т. Нагель). Свідомість та проблеми штучного інтелекту. Тест Тьюрінга. «Сильний» і «слабкий» штучний інтелект. Природні та штучні мови. Мова як образ світу (ранній Л. Вітгенштейн). Проблема діалогу людини і комп'ютерних систем. Штучний інтелект - основа розвитку інформаційної культури суспільства.

Тема 14. Пізнання як предмет філософського аналізу. Сутність пізнання. Пізнання як специфічне відношення між людиною і світом. Поняття суб'єкта і об'єкта пізнання, характер їх взаємодії. «Об'єкт-суб'єктна» і «суб'єкт-суб'єктна» концепції пізнання. Діалектика суб'єкта й об'єкта процесу пізнання. Джерела і рушійні сили пізнання. Проблема пізнаваності світу. Гносеологічний оптимізм, скептицизм та гносеологічний песимізм. Знання як результат взаємодії суб'єкта і об'єкта та як результат творчої активності суб'єкта. Знання, віра і переконання. Знання та інформація. Відображення, предметно-практична діяльність і комунікація. Роль розуму, відчуттів та інших пізнавальних здібностей у пізнанні. Чуттєве і раціональне пізнання, їх форми і співвідношення. Емпіризм і раціоналізм. Пізнання і практика. Роль соціальної практики в процесі пізнання. Проблема істини. Істина як специфічна характеристика знання. Концепції істини: класична (кореспондентна), когерентна, прагматична, конвенціоналістська. Основні характеристики істини та проблема її критеріїв. Форми і методи наукового пізнання. Специфіка пізнання природи і соціальної дійсності.

Тема 15. Філософський аналіз суспільства: генеза та проблеми сучасності. Специфіка філософського пізнання соціальної дійсності. Суспільство як складно-організована та динамічна система. Структура соціуму. Сфери життєдіяльності суспільства: економічна, політична, соціальна, духовна. Проблема детермінованих зв'язків між сферами суспільства. Поняття соціального інституту, соціальних норм і соціальних цінностей. Інституційний характер суспільних відносин. Поняття громадянського суспільства. Держава як інститут влади. Класичні і сучасні версії теорії суспільної угоди. Марксистська концепція держави. Проблема співвідношення свободи людини і влади держави. Демократія і тоталітаризм (Р. Арон). Концепція «бунту мас» Х. Ортеги-і-Гассета. Маси і тоталітаризм (Х. Арендт). Ідея вільного суспільства і проблема соціальної свободи. Негативна і позитивна свобода. Концепція відкритого суспільства К. Поппера. Державний суверенітет і права людини: проблема пріоритетності. Концепції соціальної справедливості. Філософська модель сучасного суспільства. Концепції постіндустріального суспільства (Д. Белла, Е. Тоффлер, М. Кастельс). Поняття інформаційного суспільства: перспективи та проблеми. Сучасне суспільство як суспільство споживання. Концепції ноосфери і техносфери.

Глобалізація як історична тенденція сучасної епохи. Людство як суб'єкт історії. Суспільний прогрес і його критерії. Виявлення негативних сторін суспільного розвитку. Зміст і призначення історії. Культура і цивілізація. Поняття глобальної проблеми і методологія дослідження глобальних процесів. Глобальна свідомість і її зміст.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Історія філософської думки						
Тема 1. Пропедевтика філософського знання та його генеза	9	4	1	-	-	4
Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу	8	3	1	-	-	4

Тема 3. Антична філософія	10	3	2	-	-	5
Тема 4. Філософія Середньовіччя	9	3	2	-	-	4
Тема 5. Філософія доби Відродження	9	3	2	-	-	4
Тема 6. Філософія Нового часу та Просвітництва	10	3	2	-	-	5
Тема 7. Німецька класична філософія	11	3	3	-	-	5
Тема 8. Вітчизняна філософія у контексті світової філософської думки	10	4	2			4
Тема 9. Сучасна філософія (19-21 ст.)	12	4	3			5
Змістовний модуль 1	1		1			
Разом за змістовим модулем 1	89	30	19	-	-	40
Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії						
Тема 10. Філософське осмислення світу: буття і ніщо як вихідні поняття	10	3	2	-	-	5
Тема 11. Діалектика і її альтернативи	9	3	1	-	-	5
Тема 12. Філософська концепція людини.	10	3	2	-	-	5
Тема 13. Проблема свідомості у філософії і сучасній науці	10	3	2	-	-	5
Тема 14. Пізнання як предмет філософського аналізу	10	3	2	-	-	5
Тема 15. Філософський аналіз суспільства: генеза та проблеми сучасності	11	3	3	-	-	5
Змістовний модуль 2	1		1			
Разом за змістовим модулем 2	61	18	13	-	-	30
Усього годин	150	48	32	-	-	70

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Проблема виникнення та генези філософії	1
2	Філософські вчення Стародавнього Сходу	1
3	Проблема буття та людини в античній філософії	2
4	Проблема онтологічного статусу універсалій в середньовічній філософії. Середньовічний реалізм і номіналізм	2
5	Гуманізм та антропоцентризм доби Відродження	2
6	Постановка проблеми методології наукового пізнання. Картезіанство та механістична картина світу	2
7	Проблема людини та світу, дійсного і розумового в німецькій класичній філософії	3
8	Витоки та сучасність вітчизняної філософії	2
9	Сучасна філософія: перехід від модерну до постмодерну	3
	Змістовний модуль 1	1
10	Філософська проблема буття й ніщо та проблема свідомості	2
11	Закони і категорії діалектики	1

12	Людина як філософська проблема.	2
13	Психофізична проблема у філософії: субординація матерії і свідомості.	2
14	Концепції істини.	2
15	Соціальна філософія та теорія глобальних проблем	3
	Змістовний модуль 2	1
	Разом	32

6. Самостійна робота

№ з/П	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Тема 1. Проблема взаємовідношення буття і духу. Світ філософських роздумів: людина і світ, мислення і буття, духовне і тілесне. Гуманістичний зміст філософії. Філософія та наука, їхній взаємозв'язок. Функції філософії як «епохи, схопленої в думці».	4
2	Тема 2. Веданта (сансара і карма, Брахман — істинна реальність, що не володіє атрибутами, майя як ілюзорний прояв Брахмана, мокша — звільнення шляхом набуття знання, дхарма — спосіб існування, істина, правила поведінки). Джайнізм (аскетизм, природа людської душі, вчення про нескінченність і циклічність Всесвіту, дхарма як істинне знання, «три перлини» джайнів).	4
3	Тема 3. Відмінні риси античної філософії, її основні проблеми. Проблема цілого и частки. Проблема пізнання. Особливості етики и естетики античного суспільства.	5
4	Тема 4. Формування схоластики і статус філософії як служниці богослов'я. Суперечка про природу універсалій. Прогресивна та реакційна роль середньовічної схоластики.	4
5	Тема 5. Натурфілософські вчення доби Відродження (М. Копернік, Дж. Бруно, Г. Галілей).	4
6	Тема 6. Проблема методу пізнання (Ф. Бекон, Р.Декарт). Виникнення механічної картини світу. Проблема людини і суспільства у філософії французького Просвітництва.	5
7	Тема 7. Філософські погляди І.Канта, І.Фіхте, Ф.Шеллінга. Система і метод Г.Гегеля, їхні протиріччя. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха, його історичне значення.	5
8	Тема 8. Місце російської та української філософії в системі філософських поглядів XIX – початку XX століття і її роль у сучасному духовному житті людства.	4
9	Тема 9. Екзистенціальна філософія, її різновиди. Еволюція релігійної філософії в XX сторіччі. Специфіка і доля «філософії науки», неопозитивізм і принцип верифікації. Проблеми знання і мови науки. Прагматизм. Феноменологія та герменевтика.	5
10	Тема 10. Буття як результат прагнення. Феноменологічна редукція Е. Гуссерля, герменевтичне коло Г. Гадамера, прагматизм Ч. Пірса, деконструкція Ж. Дерріди, негативна діалектика Т. Адорно, епістемологія М. Фуко та ін.	5
11	Тема 11. Основні діалектичні категорії та закони. Діалектика та синергетика.	5

12	Тема 12. Сучасні концепції походження людини.	5
13	Тема 13. Проблема діалога людини та комп'ютерних систем. Штучний інтелект – основа розвитку інформаційної культури та суспільства.	5
14	Тема 14. Форми і методи наукового пізнання. Специфіка пізнання природи і соціальної дійсності. Праксеологія.	5
15	Тема 15. Глобальні проблеми XXI ст. та головні суспільно-політичні процеси. Постіндустріальне суспільство та перспективи людства.	5
	Разом:	70 год.

7. Питання до іспиту

1. Особливості філософського розуміння світу.
2. Філософія та наука: порівняльна характеристика.
3. Предмет, структура, методи філософії.
4. Форми суспільної свідомості
5. Філософія як форма світогляду. Визначення та види світогляду.
6. Історичні форми світогляду: міфологія та релігія
7. Даосизм та конфуціанство як основні напрямки китайської філософії.
8. Особливості й основні напрямки давньоіндійської філософії.
9. Представники та проблематика по періодах історії філософії
10. Основні риси античної філософії: проблеми і напрямки
11. Особливості та досягнення докласичного періоду античної філософії
12. Софісти та Сократа: порівняльна характеристика
13. Філософська концепція Платона.
14. Аристотель як систематизатор античної науки: зміна предмета та метода філософії
15. Порівняльна характеристика онтології Платона та Аристотеля.
16. Основні проблеми та представники елліністично-римського періоду античної філософії.
17. Від онтології до етики: образ людини в філософських поглядах кініків, Епікура та стоїків.
18. Особливості середньовічного ставлення до світу. Основні проблеми та здобутки.
19. Вплив апологетики на формування середньовічної філософії (Тертуліан, Філон Олександрійський)
20. Філон Олександрійський – «справжній батько християнства»
21. Проблема співвідношення віри та розуму (Тертуліан, Августин, Фома Аквінат).
22. Завдання патристики та антропологічна філософія Августина
23. Схоластика: основні проблеми і представники.
24. Аристотелізм Фоми Аквінського: зміна уявлень про буття, знання та людину
25. Основні риси та проблеми філософії Відродження.
26. Микола Кузанський: „парадокси нескінченності”, пантеїзм і вчення про мікро та макрокосм.
27. Соціально-утопічні теорії.
28. Філософія Нового часу: представники та проблематика
29. Емпіризм та раціоналізм як основні методології наукового пізнання
30. Еволюція емпіризму та вияв його недоліків (Ф. Бекон, Д. Локк, Д. Берклі, Д. Юм)
31. Сенсуалізм та соліпсизм (Д. Локк, Д. Берклі)
32. Раціоналізм Р. Декарта.
33. Пантеїзм Б. Спінози

34. Німецька класична філософія: особливості, представники, проблематика.
35. Філософія І. Канта: доведення можливості існування наук
36. «Практичний розум» І. Канта: вчення про мораль та категоричні імперативи.
37. Філософська концепція Й. Фіхте та діалектичний метод.
38. Філософія „абсолютного ідеалізму” Гегеля.
39. Філософсько-антропологічні погляди Л. Фейєрбаха.
40. Марксизм: вчення про суспільно-економічні формації та теорія «відчуження»
41. Криза «класичного» розуміння світу та стилю філософствування.
42. Особливості, напрямки та представники сучасної філософії
43. «Філософія волі» (Ф. Ніцше, А.Шопенгауер).
44. «Філософії життя»: основні риси, категорії та представники
45. Особливості та представники слов'янської (української та російської) філософії
46. «Філософія серця» (Г. Сковорода, П. Юркевич)
47. Екзистенціально-антропологічні вчення у вітчизняній філософії
48. Особливості, представники та проблеми позитивізму та неопозитивізму.
49. Філософська концепція психоаналізу (Фрейд, Юнг, Фромм)
50. Екзистенціалізм: загальні риси та представники.
51. Особливості філософії постмодернізму. «Децентралізація» людини.
52. Розвиток діалектичного ставлення до світу.
53. Прагматизм: проблема та представники
54. «Людина», «індивід», «особистість»
55. Проблема людини в історії філософії
56. Розвиток уявлень про буття в історії філософії

8. Методи навчання

Для засвоєння навчального матеріалу необхідні такі види занять, як лекції, семінарські заняття та самостійні заняття у формі виконання домашніх завдань. На лекціях студенти ознайомлюються переважно з теоретичною частиною матеріалу, що закріплюється та поглиблюється на семінарах і самостійних заняттях. На семінарських заняттях студенти оволодівають практичними навичками введення світоглядного діалогу, порівняльного аналізу історичних форм філософії, визначення та відстоювання особистої позиції у відношенні до предмета курсу. Під час самостійних занять у студентів виробляється вміння використовувати теоретичний матеріал як методологічну основу аналізу конкретно-історичних зрізів індивідуального та суспільного життя.

9. Методи контролю

Контроль успішності студентів припускає використання поточного контролю за якістю засвоєння основного матеріалу курсу у формі усного та письмового опитування під час семінарських занять, тестування. Самостійні заняття студентів можуть контролюватися через перевірку, оцінку й аналіз виконання домашніх завдань, наданих викладачем відповідно до робочої програми. Як форма контролю може також використовуватися підготовка тематичних повідомлень з наступною оцінкою їхньої якості.

Форми та способи проведення поточного та підсумкового контролю:

- опитування з місця (усно, письмово);
- самостійна робота студентів (усно та письмово);
- персональні завдання (реферативні повідомлення);
- модульний контроль (8-й, 14-й тижні);
- іспит (усно).

10. Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

11. Методичне забезпечення

1. Філософія [Текст]: навч. посіб. /О.П. Проценко, Н. Л. Більчук, Л.В. Васильєва, О.І. Гаплевська, С.Є. Чмихун. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіа. ін.-т», 2021. – 120 с.
2. Philosophy: textsforreading. Tutorial /S.Shyroka. – Kharkiv: Nationalaerospaceuniversity “KharkivAviationInstitute”. 2021. – 92p.
3. Філософія в тестах [Текст]: навч. посіб. /В.О. Чернієнко, Н. Л. Більчук, С. І. Широка, О.І. Гаплевська. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіа. ін.-т», 2018. – 220 с.
4. Чернієнко, В.О. Філософія: методика викладання дисципліни [Текст]: навч. посіб. /В.О. Чернієнко, О.І. Гаплевська. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіа. ін.-т», 2016. – 140 с.

12. Рекомендована література

Базова

1. Кислюк, К.В. Філософія. Модульний курс [Текст]: Навч. посібник для студентів /К. В. Кислюк. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 416 с.
2. Кремень, В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: Підручник / В.Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
3. Петрушенко, В.Л. Філософія [Текст]: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III -IV рівнів акредитації. – Львів: Новий Світ – 2000, 2006. – 506 с.
4. Філософія як історія філософії [Ел.ресурс]: для студентів вищих навчальних закладів/ В.Ярошовець, І. Бичко. https://chtyvo.org.ua/authors/Yaroshovets/Volodymyr/Filosofii_ia_istoriia_filosofii

Допоміжна:

1. Проценко О.П. Практична філософія: професійна етика та комунікативна культура: навч. посіб. / О.П. Проценко. – Харків: Нац. аерокосм. ун-т «Харків. авіа. ін.-т». – 2021. – 80 с.
2. Філософія ідентичності соціального суб'єкта: навч. посіб. до самост. роботи / В.О.Чернієнко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіа. ін.-т», 2014. – 112 с.
3. Філософія науки і техніки / В.О.Чернієнко. Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіа. ін.-т», 2006. – 94 с.

13. Інформаційні ресурси

1. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України ім.В.І.Вернадського
2. <https://www.filosof.com.ua/> – Публікації ін-ту філософії ім.Г.С.Сковороди НАН України
3. <https://library.khai.edu/> – Науково-техн. бібліотека ХАІ ім. М.Є.Жуковського
4. <https://westudents.com.ua/predmet/34-f%D1%96losof%D1%96ya.html> – Бібліотека українських підручників
5. <https://stud.com.ua/filosofiya/> – Підручники для студентів онлайн